

Rerum Naturalium Fragmenta No. 44

A madártömészet kézikönyve
Szemere László

IV. A nyúzás és a test elkészítése 3

V. A bőr cserzése, bemérgezése, a 19
drótok elhelyezése a végtagokban

Budapest
1925

.

Rerum Naturalium Fragmenta

Szemere László szerkesztése:

Budapest II., Pasaréti-út 79

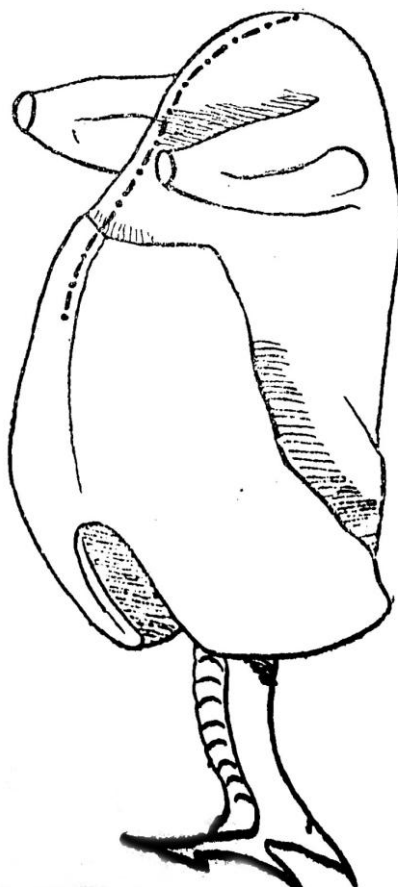
A madártömészet kézikönyve

Szemere László

IV. A nyúzás és a test elkészítése.

A lenyúzásra váró madártestet magunk előtt keresztbe tesszük az asztal szélére és pedig úgy, hogy a fejkég a bal kezünk felé nézzen. A háton fekvő madár hasi tollait szétfújva s gondosan elválasztgatva hamar előtűnik a bőr, mely e tájt a legtöbb esetben csupasz.

Ollóval vagy késsel meghasítjuk a bőrt a végbélnyílástól kezdve a test középvonala mentén egészen a mell alsó $\frac{1}{3}$ -ad részéig (3. ábrán a pontozott vonal).

3. ábra. Egy lenyúzott test féloldalt nézve.

Csak annyira hasítsuk, amennyin a test már kifordítható. Ha a későbbi nyúzás folyamán a bőr feszül, akkor is még tovább vágható annyival, a mennyivel a test kifordítása mégis sikerül.

De elől a mellen a bőrt sosem kell felvágni, ott leginkább kell óvni a tollakat, már pedig a felvágás mentén néha a legnagyobb gond mellett is bepíszkolódhatnak kissé a tollak. Amúgy pedig a felvágás és utóbb a bevarrás is éppen a lábak közzé esik, tehát az esetleges fogyatékokosságot kevésbé lesznek észrevehetők.

Fűrész port, gipszet, itatóspapírost állandóan tartsunk kéznél, mert a nyúzás folyamán untalan használni fogjuk. Az említett felhasításnál még csak arra ügyelünk, hogy csakis a bőrt hasítsuk fel, s ne egyszersmind a has burkolatát is, s ha a has és bőr között vastag zsírréteg van, akkor ezt se bántsuk, néha sikerül úgy nyúzni meg a túl zsíros madarakat, hogy minden zsír a testen marad. S erre törekedjünk is, mert a bőrről utólag úgyis minden zsiradékot le kell szedni.

A hasítás mentén a bőrt óvatosan lefejtjük a testről és pedig a késpenge fokával, ha a bőr finom, vagy zsírrétegről kell azt letolni. Apró madaraknál ez alatt a bőr szélét csipesszel fogjuk meg. A bőrt jobbra-balra letologatva csakhamar előtűnik a madár térde.

Az ízületet ollóval, nagyobb madaraknál a csontmetszővel elvágjuk. Tehát a combcsont a testen marad.

Ezután a bőrt már tovább fejthetjük, miután a feszülése a térd-ízületek elvágásával már megszűnt. Némely madárnál (pl. a rétihéják) olyan hosszú a combcsont, hogy a térdét nem tudjuk

előrehozni, ekkor a már elébb előtűnt combcsontot a csontvágóval bármely pontján kettévágjuk, mely művelet után már könnyen előjön a térd, s ekkor vágjuk le a szárcsontról a felesleges combrészt is.

Ezután a végbélnyílást vágjuk keresztül a végbélnyílás közelében, s itt tovább fejtve a bőrt, a farktőhöz jutunk. E körül is lefejtjük a bőrt jobbról-balról ameddig lehet, s aztán az utolsó farkcsigolyák táján elvágjuk a gerincet. Kezdő gyakran a kormánytollak ágát metszi el, ekkor a farktollak kiesnek. Biztonság okáért ideiglenesen inkább maradjon a farktövön rajta 1-2 csigolya. Ezeket utólag szépen ki lehet emelni.

Ezután két oldalt hamar előtűnik a rugalmas fancsont, az ülőcsont, majd tovább fejtegetve a bőrt, a csípőcsont is. Ekkor vesszük használatba a mennyezetről lelógó horgot, de csak a nagyobb testű madaraknál. Ezt a has felől a csípőcsontba akasztjuk olyként, hogy a madarat fejfelé lógatva kb. vállunk magasságában tartsa, hogy így állva, kényelmesen folytathassuk a nyúzást, melyet akként folytatunk, hogy a bőrt a combcsont tövéről is leszabadítva, köröskörül letologatjuk a testről, mely tehát így kifordul a bőrből, mint a kézről lehúzott kesztyű.

A mell táján ujjainkat – kis madaraknál a csipeszt – a bőr és a test közé dugjuk, s úgy választjuk el tőle, ügyelve arra, hogy a bőr a hasítás mentén tovább ne repedjen. Kisebb madaraknál a hátról a bőrt a kés fokával óvatosan tologatjuk előre felé.

Tehát tulajdonképpen nem is nyúzunk a szó köznapi értelmében, hanem a bőrt letologatjuk a testről.

A szárny mereven hátraszorítja a bőrt, s, hogy a feszülés megszűnjön, azt többen el kell vágni. Ez némi gyakorlottságot igényel, mert egészen a szárnytőig nem tehetjük szabaddá a testet. De az ollóval vagy a csontvágóval már sikerül hozzáférnünk a felkarcsontozhoz, s azt többen elvágunk, evvel a feszülés egyszerre megszűnik, s hamar előhozható a nyak, meg a másik szárny töve. A nyakat ne vágjuk keresztül, hanem a mikor a másik felkarcsontot is elvágtuk, folytassuk a test, illetőleg a nyak és a fej kifordítását.

Megesik azonban, hogy nagyobb kirándulásokon, főleg nyáron, már a szabadban meg kell nyúzni a madarakat, néha azért is, hogy a nagyobb zsákmány könnyebben legyen szállítható.

Ezen eshetőségre hátizsákunkban vigyünk ki ollót, kést s egy kis dobozban fűrészport vagy gipszport is. Ha tovább maradunk, finom (por) timsót is vigyünk.

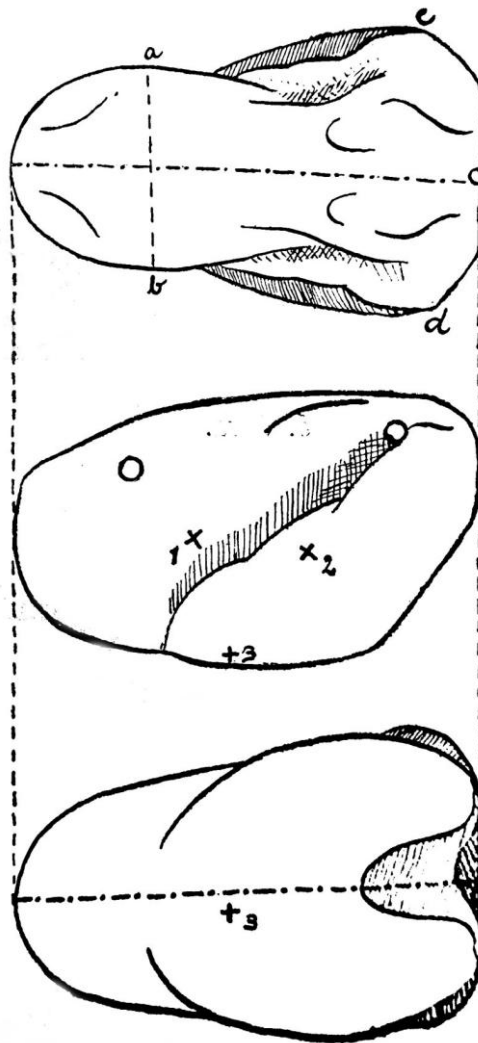
Ezekén kívül pusztán a nyúzáshoz ugyan semmi egyéb nem kell, de, hogy a lenyúzott test után otthon hasonlót tudjunk készíteni, ahhoz segédeszközképpen szalagmérték, ceruza és papír kell. A szalagmérték arra is kell, hogy vele nyúzás előtt lemérjük a madarat.

A szabadbani nyúzaskor a nyakat és fejet nem fordítjuk ki, hanem előbbit közel a testhez, elvágjuk. És ilyen stádiumban, további tisztogatás nélkül a bőrt kis helyre összehajtogatva (fejet az egyik szárny alá, s ráhajlítva a farkot) újságpapírosba gondosan becsomagoljuk, s úgy tesszük a hátizsákba.

Mielőtt a testet eldobnánk, annak némely méretét kell feljegyeznünk, hogy otthon ahhoz hasonlót készíthessünk. Lemér-

jük a test hosszát a farktőttől a nyaktőig a háton mérve. Aztán a kerületét hossz és keresztirányban, azon ponton ahol a leg-hosszabb illetőleg a legvastagabb.

Ha a rajzolásban gyakorlottságunk van, akkor a test kontúrjait is papírra vethetjük. Legcélszerűbb oldalról nézve lerajzolni, ilyen látható a 4. ábrán, középen. (Több alaké a 6. ábrán).

4. ábra. Egy lenyúzott test felülről, oldalról és alulról nézve.

Ezen adatok feljegyzése, illetőleg a rajzolgatás után felbontjuk a testet, egyrészt, hogy a madár nemét megállapíthassuk, másrészt, hogy a gyomor tartalmát megnézzük és eltegyük.

Lőtt madarainknak egy, a tudomány céljaira jól felhasználható mellékterménye a zúza, begy vagy a gyomor tartalom. A magyar kir. Ornithologiai központ ezeket rendszeresen gyűjti, szóval ott hasznát veszik, s jóval több fáradtsággal vizsgálják felül, mint amennyibe nekünk az összegyűjtése kerül (Címe ez idő szerint (1913) Budapest, II. ker., Debrői-út 15. II.) Főként a közönséges, sok egyedben előforduló madár táplálkozásának tisztázása bír gyakorlati fontossággal, pl. a vetési varjúé.

A gyomortartalmakat papírtokocskákban tegyük el, erre írjuk fel az elejtés helyét, idejét és a madár nevét. A romlandó dolgokat legcélszerűbb hártypapírba (amilyent befőttes üvegek elzárására is használnak) csomagolni, s erre írni, még pedig ceruzával, az adatokat. Ceruzával pedig azért, mert a csomagon kis lukakat ejtve uborkás üvegbe gyűjtjük spirituszban, s így a tinta elmosódnék.

Legcélszerűbb egy ablak közé tenni úgy a fenti papírtokba csomagolt zúza, illetőleg begytartalmakat, mint az üveget, s ha felgyűlt már egy csomó, akkor kivéve az üvegből is a bennlévőket, szárazon postára tesszük. Itt nem mulaszthatom el figyelmeztetni a kezdőt, hogy csakis biztosan meghatározott madár gyomortartalmát tegye el ilyen célra.

Mint fentebb említém, az otthon nyúzott madárnak nem vágjuk el tőben a nyakát, hanem a nyak bőrén át kifordítjuk a fejet, ami a legtöbb madárnál sikerül. Vadrécéknél, ludaknál, nagyobb sasoknál és a harkályféléknél (a zöld-harkályé átfordul) ez nem sikerül, itt tehát úgy segítünk magunkon, hogy a tarkón a bőrt behasítjuk oly hosszú darabon, amennyi szükséges ahhoz, hogy a koponyát mégis kifordíthassuk.

A bőrt a koponyáról egészen a csőrtőig köröskörül letoljuk. E ténykedésnél a kezdő előbb is a füleknél akad meg. A madár bőre itt betüremlik a koponya üregébe, ezt onnan óvatosan ki kell húzni, mely műveletet legcélszerűbben a körmünkkel, kisebbeknél a csipesszel vagy agyvelőszedővel eszközölhetünk. Hogy sértetlenül húzzuk ki a fül tömlőjét, ahhoz némi gyakorlat kell, különösen komplikált füle van a bagolyféléknek, rétihéjáknak, ezeknél jobban ügyelgessünk.

A fül után a szem kerül elé, melyen a bőrt addig tologatjuk elé, míg hunya, azaz a külső szemhéjat és a szemet összekötő hártya engedi. Ezt a bőr (szemhéj) mellett elvágjuk, de ügyelve, nehogy magát a szemgolyót is bemetsszük.

E vágás után előtűnik a szem, s ettől köröskörül eltávolítjuk a bőrt, úgy, hogy a bőrön a szemhéjak épsége mellett semmi hártya sem marad. Az alsó szemhéjról a porcelánhártya eltávolítása némi gyakorlottságot igényel, néha nehéz dolog ez. Körmünk s az olló segítségével mégis le tudjuk azt húzni.

A bőrt ezután több kevesebb ellenállás után (ezeket ollóval, késheggyel győzzük le) letoljuk egészen addig, míg a csőr elő nem tűnik, s a bőrnek a szarúba való átmenetelénél meg nem akadunk. A nyakat a koponyatőnél ollóval, vagy csontvágóval, esetleg késsel is elvágjuk, de a vágás felülről a felső szájpadrás níveljén túl ne terjedjen, így az alsó állkapocs közti összekötő hártya és a nyelv a levágott nyakrészen marad, mely könnyen elválasztható most már az alsó állkapocstól.

Az így lenyúzott test van ábrázolva a 3. ábrán. Ha a lenyúzott test szobában tartása alkalmatlan (meleg időben), akkor turfá-

ból vagy fagyapotból azonnal elkészítjük a mását. A test elkészítése sok gyakorlottságot igényel, főleg ha gyorsan is akarunk dolgozni.

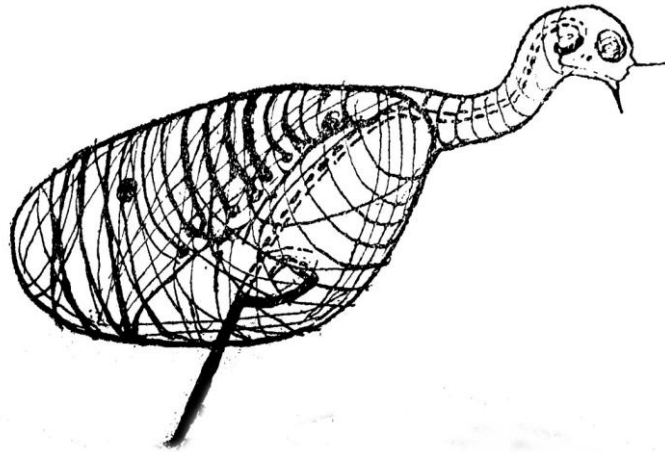
Turfából gyorsabban megy a test megkészítése, az előttünk lévő testről mintázzuk azt egy éles bicska segítségével. Ha csak testméretekre vagyunk utalva, akkor folytonos ellenőrző mérésekkel faragjuk köröskörül kisebbre a testet, az alakot illetőleg pedig emlékezetünkre maradunk. Néhány tipikusabb testalakot támpont gyanánt felvettem munkámba (lásd 6. ábra).

A magyarországi tűzegeket nem tartják tömésre alkalmasnak s jóformán a Schleswig-Holsteinban található s ott rendes gyárüzemmel exportáltat használják úgy preparálni, mint rovartű rögzítési célra.

A fagyapot test elkészítéséhez veszünk annyi fagyapotot, amennyi becslésünk szerint a test tömegét kiadja. Látszólag több kell, mivel a kezünkkel az eredeti testhez hasonló alakúra préselt fagyapot masszát még madzaggal jó szilárdra összecsvargatjuk.

Mindég az a cél, hogy az eredeti testhez hasonlót szerkesszünk, kezdőnek ajánlatos előbb egy, a testnél kissé kisebb „magot” csinálni, erre két, külön összepólyált fagyapot nyalábot olyként erősítünk, hogy a mellizmok domborodását megkapjuk vele.

A darabok közt a harmóniát szükség szerint odatett fagyapot-csomócskákkal hozzuk létre, s az egészet szilárdul körül csavargatjuk minden irányban madzaggal. Az így elkészült fagyapot test kb. úgy néz ki, mint ahogyan az 5. ábrán rajzolom.

5. ábra. A fagyapot test a nyak elhelyezésével.

Nagy madaraknál (nagy sasok, túzok stb.) a testet a madzagon kívül 0.5-1 mm vastag dróttal is erősen körülcsavargatjuk, hogy pedig a szárnytól a has felé irányuló mélyedés el ne simuljon, a drótot az 5. ábrán a vastagabb vonalak végében látható köröcskék helyén áthúzzuk, s aztán a hátoldalt szorítjuk így meg, a mell összetartására marad a madzag, lejjebb a hastájon már köröskörül is hozhatjuk a drótot.

A nagy madarak lábába oly vastag drót jön, hogy teljesen szilárd vázat annak megtartására csakis így körüldrótozott testtel nyerünk. A fagyapot test szilárdságát azzal is növelhetjük, hogy azt kissé megnedvesítve gyúrjuk össze. Ez esetben az összeállítás után azt jól ki kell szárítani. De ez a legtöbbször nélkülözhető, a kellő vastagságú fagyapot engedelmeskedik szárazon is.

A test nagyságához arányos finomságú fagyapotot pedig módunkban van beszerezni, mivel a kereskedelem is különfélét használ. Ezen anyag a tömészetre azért célszerű, mert a belőle készült test szellős, a bőr száradását sietteti, a mérget nem szívja fel, a dróttal tetszés szerinti irányban átfúrható, s annak jó

támasztéket ad, végül pedig közönséges, olcsó anyag. Viszont turfából gyorsabban faraghatunk hű testalakot.

A testmodellünkből a spárgával vagy dróttal való körülcsavar-
gatás után kihúzzuk az abból kiálló szálakat, vagy lenyírjuk ol-
lóval, s ez után összehasonlítjuk az eredetivel. Ha szemmérté-
künkben nem bízunk, vegyük elé a szalagmértéket, s úgy a
hossz, mint a kerületek mentén tegyünk ellenőrző méréseket.

Ámbár jelzem, hogy lehetőleg az eredeti testhez hasonlót
készítsünk, azért célszerűségi szempontból a következő kivéte-
leket ajánlom.

A has a nyúzott testen beesik, azért domborúbbra veendő a
lenyúzott test hasánál. A beesést nemcsak az élettelenség okoz-
za, hanem a sok madárnál (récék) előforduló tekintélyes nagy-
ságú légzacskók is. (Lásd Term. tud. közlöny 1909. júl. 1. sz.)

A mellnek elöl levő mély bevágását mellőzzük, azt az élő
madáron is áthidalja a bőr, esetleg megtölti a begy is. Általában
enyhíthetjük a bemélyedéseket, szemmel tartva azért a lest jel-
lemző alakját.

Az eredetinel kissé szélesebbre vesszük a testet a 4. ábrán felül-
nézetben rajzolt test a-b pontja között. Mivel a comb a kitömött
madáron csak egy-egy drót vastagságában fog szerepelni, ezért
kell a comb vastagságát megközelítő vastagítást hozzáadnunk
a testhez.

6. ábra. Jellemzőbb testalakok.

A 6. ábrán néhány jellemzőbb madártestalakot profilban mutatok be.

Miután a testet összemértük a fagyapot göngyöleggel, vagy turfatesttel, egy, a gerincoszlop közepén a háton keresztben irányított vágással kettévágjuk a törzset, hogy a zúza, ill. gyomor-tartalmat kivehessük, s ha szükséges, meghatározzuk a madár nemét is.

Ezután a hústestre többé nincsen szükségünk, elővesszük újra a bőrt, melyen még a következő munkálatok vannak:

A koponyából eltávolítjuk a szemeket, ügyelve arra, hogy azok ne fakadjanak be. Ha erősebb inak tartják a koponyában, ezeket ollóval köröskörül elvagdadjuk, s ezután a hegyes végű csipesz mindkét szárával a szemteke alá nyúlva, azt könnyen kiemelhetjük.

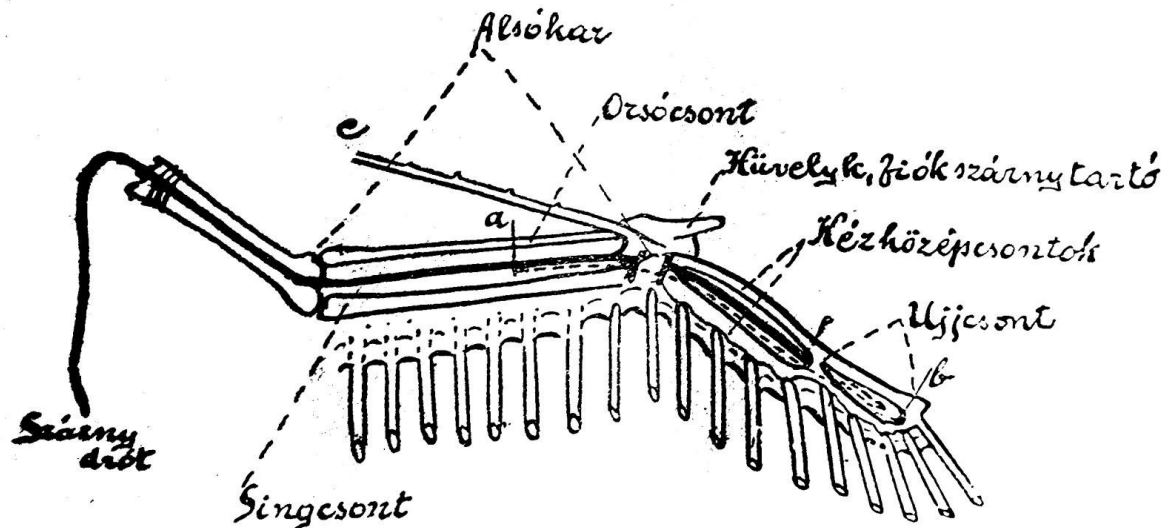
Ezután az agyvelőt szedjük ki a nyak eltávolítása után támadt nyíláson át. E célra a 2. ábrán (III. rész) ábrázolt agyvelőszedő drót a legcélszerűbb. A rögzített agyvelőhártyát pedig csipesszel szedjük ki.

Magát a koponyát teljesen megtisztítjuk a rátapadó izmoktól, a felső állkapocs hátsó szájpadrési részét ollóval kivágjuk, leszedjük az állkapcsot mozgató izmokat (húst) is, csak arra ügyelünk, hogy a csontkötő inakat át ne vágjuk.

Ez különben szabály marad azon szárny és lábcsontoknak a letisztogatásánál is, melyek a bőrön maradtak. Tehát a fej után azokat is megtisztogatjuk.

A szárcsont jól kifordul, annál lejjebb már csak a tollas csüdűeknél (köznyelven ez a lábszár) juthatunk. Baglyoknál, tollas csüdű sasoknál tehát letologatjuk a bőrt a míg csak lehetséges, a csüd közepe tájáig még jól kifordul a láb. De a csipesszel, vagy egy keskeny, tompa élű vésővel, késsel azért lejjebb is elválasztjuk a bőrt a csüdtől, egészen az ujjak tövéig, hogy a méreg oda befolyhasson.

A szárnyat kifordítjuk a felkarcsont tövéig, itt a singcsonkhoz nőtt másodrendű evezőtollak tövei képezik az akadályt, ezeket ezen csonttól nem toljuk le, a bőr itt az ellenkező oldalon enged, s a sing és orsócsont közötti és közüli izmok jól kivehetők, úgy, hogy felső végüket ollóval eltávolítjuk a tapadó pontokról, mire azokat felfejtjük, és amennyire tudjuk meghúzzuk és elvágjuk, úgy, hogy ezen izmoknak csak az inakba futó keskenyedő vége marad ideiglenesen benn, mivel ezeket is kivesszük a 7. ábrán szaggatott vonallal ábrázolt hasításon át.

7. ábra. A drót elhelyezése a szárnyban.

Ezen hasítást a szárnycsontok között a szárnycsík alsó részén eszközöljük, egészen az első evezőig. A fel-bőrt jobbra-balra eltoljuk, úgy, hogy a szárnyfedő tollakat tartó bőr is elválasztandó a szárnytól, amennyire csak az evezőtollak engedik. A fiókszárnny körül is letoljuk a bőrt, úgy, hogy a szárny minden tollának a töve méreghez jusson.

Ha ezt – az egész tömészetet egy kissé bizony késleltető – eljárást elhagyjuk, akkor a szárny tollai ki fognak hullani. Láttam múzeumokban elég madarat, melyeknél hiányos mérgezés miatt az első 5-6 evező szépen lefittyent, míg egyéb tollazatában hiány nem volt.

Az említett metszésen át letisztítjuk a szárnycsontokat a rájuk tapadó inaktól és izomnyaláboktól. A vállról a kézközépcsontokig nyúló, bőrrel csaknem körülzárt inat éles késheggyel kifejtjük (a kifordított szárnyon), hogy így a különben szorosan zárt bőrfelületek itt is méreghez jussanak. Ezen ín a 7. ábrán c-vel van jelölve.

A kitárt szárnyú madaraknál a test felőli részt hajtű alakú dróttal szúrjuk a vállhoz a madár félállítása után. A farktőről eltávolítjuk az utolsó csigolyát is, sőt a farcsík csontját is kiemelhetjük csipesszel vagy ollóval.

A farktollak ágyazása szembeötlik, tehát a megsértése könnyen elkerülhető, de a rátapadó izmoktól és zsiradéktól jól meg kell tisztítani, s a burkot késsel tolltő mentén felvágjuk és letisztítjuk a bőr és tolltő érintkezéséig, mert különben a méreg nem jut a tollakhoz.

Ha a farktőmirigy nyúzaskor a helyén maradt, akkor ezt, anélkül hogy belevágnánk, ollóval, késheggyel elválasztjuk a farktőtől, míg csak annak a fel-bőrbe torkolásánál meg nem akadunk. De ekkor azt már csak egy kis csövecske tartja, melyet elszakítunk. Így a bőrön kis kerek lyuk marad, ami azonban nem tesz semmit.

Ezután a bőrt minden rátapadó izomtól, hártyától és zsiradéktól gondosan megtisztítjuk. Különösen ott, ahol a tollpászták tövét borítja erős, szívós zsírréteg, gyűlik meg a bajunk.

Az oldaltollak, melltollak és válltollak pásztái mentén, főleg némely vízi madárnál erősen benyúlnak a tollak tövei a bőr alá, a közöket aztán zsíros hártyák töltik ki, ezt a körmünkkel és a 2. ábrán (III. rész) ábrázolt hájkaparóval kiszedjük, egyéb zsiradékot is csak így esetleg késsel, no meg még a csipesszel, szedhetünk le legkiadósabban. Némely madárnak a nyaka is erősen zsíros (siketfajd!) s lelkiismeretes megtisztogatása sok dolgot ad.

A zsiradék utolsó nyomait fűrészpórral, itatós papírral szárítgatjuk fel, vagy kevés gipsszel, utóbbi a fűrészpórral vegyest munka közben sűrűn kell használni, hogy ujjainkat is szárazon tarthassuk a zsiradékok leszedegetése közben.

V. A bőr cserzése, bemérgezése, a drótok elhelyezése a végtagokban.

A nagy madarak bőrét ajánlatos kicserezni. E célra egy csészében cserző folyadékot készítünk. Ez nem egyéb, mint égetett timsó és konyhasónak az oldata. Annyit öntsünk ezekből a vízbe, míg az telítve nem lesz. Ezen oldattal bekenjük bőven a bőr minden belső oldalát. Úgy eszközöljük a bekenést, hogy a bőrön lévő négy csontot (2 lábszár és 2 felkarcsont) megfogva, azt kifordítjuk, – a fej is ki van még fordítva – s egy csipeszbe szorított csepű, vagy vatta csomóval a cserző oldattal bőségesen kenegetjük a bőrt minden belső részen (vagyis most kívül, mert ki van fordítva!)

Arra ügyelünk, hogy a folyadék a tollak közé ne kerüljön. A csüd mentén is csepegtetünk le cserzőt egészen az ujjakig s a szárccsontok s a bőr közé is juttatunk belőle.

A fej becserzését nagy gonddal csináljuk, a folyadékkal itt ne pazaroljunk, nehogy a szemnyíláson át az a talu közzé kerüljön, mert azok onnan lemaratnak s a fej átfordításakor pedig egyszerre le is mállnak.

Ily irányban a méreggel is óvatosan járjunk el, mert a tömény oldat, különösen ha kissé meleg, íziben lemarja a tollakat.

A cserzés mellett ezen veszély annyiban fokozódik, hogy a nyak bőre szűkebb lesz, s így átfordításakor a fej jobban szorul benne, mint különben. Ezt azáltal kerülhetjük el, hogy a fejet gyorsabban dolgozzuk ki, a cserzőt 1-2 óra múlva leitatjuk s a

bőrt fűrészporról annyira kiszikkasztjuk, hogy a mérget beszív-
hassa.

Úgy intézzük a munkálatot, hogy a cserzőtől való leitatás után
egy mérgezés jöjjön (részleges, csak a nyaktőig terjedő), aztán
feldrótozzuk, stb. a fejet, ezalatt a mérge beivódott s most
másodszor is bemérgezzük a fejet és nyakat, s aztán - kis időt
hagyva a szikkadásra - átfordítjuk a fejet s azonnal rendezget-
jük is, már a tervbe vett állásnak megfelelően, elhelyezve eset-
leg a szemeket is stb. A többi bőrrészletet nem szükséges így
siettetni.

Ezután a csontokat visszadugjuk hüvelyekbe. Így félretesszük
a bőrt 6-12 óráig. De közben meg kell néznünk, hogy nem szá-
radt-e le néhol a folyadék? Ez esetben után-nedvesítjük azt.

További eljárás előtt az említett négy csontnál fogva újra kifor-
dítjuk a bőrt, itatós papírral leitatjuk róla a be nem ivódott feles
cserzőt s kis időre szikkadni hagyjuk hogy bőrnek a bekövetke-
zendő mérgezéshez újra visszajöjjön a felszívó képessége.
Kisebb, cserzés alá nem került madarakat, ahogy a bort meg-
tisztítottuk nyomban be is mérgezhetünk.

A konzerválást arzénessavas nátronnal eszközöljük, ez ideig ez
a legjobb szer. Lányi Ernő úrtól átvett (német eredetű) régi
tömész recept:

Arsenicum	96 rész
Házi szappan	64 rész
Hamuzsír	16 rész
Frissen égetett mész	16 rész
Kámforpor	8 rész

200 rész

Péppé alakítandó denaturált szesszel. Állítólag 24 óra után lehet a bőrhöz nyúlni s bekenés után is csak 10 percig, mert különben minden tolla lemállik, főleg a fejről. Ezen mérreg konzerváló képességéhez szó se férhet, hozzá olcsóbb is a tiszta nátr. arsenicosumnál.

A nátrium arzenicosum-ot desztillált, vagy legalább is lágy folyó, vagy eső vízben oldjuk, 1 liter kb. $\frac{1}{4}$ kg-t képes feloldani. Szóval telítjük vele a vizet. Még pedig melegen, mert így gyorsabb az oldódás.

Ezen oldattal bőségesen bekenjük a madár bőr összes belső felületét s mint megelőzőleg a cserző folyadékot, ezt is becsorgatjuk a csüd és a lábszárcsont közzé, úgyszintén a szárnyon-tok és a bőr közzé is.

Egyszeri bemérgezést a száraz bőr hamar felszív, reá $\frac{1}{2}$ – 1 órá-ra tehát a bemérgezést megismételjük.

Ha valamelyik ujjunkon nyílt seb van, akkor arra egy elnyűtt kesztyűről levágott ujjat húzunk, nehogy az arzén a sebbe jusson. Egyébként, t. i. ha ép bőrfelületet ér a mérreg, nem igen árt, a körmök alatti kötőszövetet, ha az a sok nyúzástól kissé megtágult, képes azonban megtámadni. Maradandó bajt azonban nem okoz, legrosszabb esetben az u. n »eleven« határvonala egy pár tized miliméterrel hátrább tolódik.

Ez a hiány azonban lassan regenerálódik. Az egészet vékony bőrkesztyű használata mellett elkerülhetjük. A kihegyezett dró-

tok stb. által szúrt sebeket jódtinktúrával csepegtessük be, ez gyorsan hegeszti a sebet, tömészet utáni kézmosásra pedig igen alkalmasnak találtam a Szent László fertőtlenítő szappant.

Mérgezés után a végtagokat ellátjuk dróttal. Legvastagabb drót kell a lábakra, (különösen ha csak az egyik láb drótja van hivatva a madarat tartani.) Hogy melyik madárba milyen vastag drótot használjunk, azt részletezni hosszas lenne, kis gyakorlat-tal ki-ki rájön.

Mindenki előtt ott van a lenyúzott test után készült turfa test, vagy fagyapot göngyöleg, a bőr a csontokkal, ezeknek a súlyához jön egy kevés sár és kóc, könnyű tehát elképzelni, hogy ezek tartására milyen vastag drót szükséges.

Ha nincs elég vastag drótunk, akkor úgy segítünk magunkon, hogy csakis az egyik lábba teszünk vastagot. Például egy kinőtt szirti sasnak ha mindkét lábába egyenlő vastag drótot teszünk, akkor elég ha azok 5 mm vastagok. De ha ennél vastagabb, 6- 7 mm-es drótunk van, akkor ebből csak az egyik lábba teszünk, míg a másikba csak 2-3 mm-es drót jut, esetleg csak azért, hogy a lábat tartsa, ha a madarat féllábon állva tömjük, vagy ha úgy, hogy lép s az első, súlyt tartó lábban vastag drót van.

Ha szirti sast, vagy olyan nagy madarat kitárt szárnyakkal tömjünk akkor ezek tartására 4-5 mm vastag drót kell, ugyan-ilyen kell a nyakba is. Egy 3.75 kg súlyú (h.) rétisasba a következő drótokat alkalmaztam: Lábdrót 6.5 mm az egyikbe, a másikba 4.5 mm, ezekből 65-70 centiméter kellett egy-egy lábra.

A szárnyakba 3.5 mm-es drót került 180 centiméter hosszúsággal. (De csukott szárnnyal tömtem, kitárt szárnyaihoz 4.5-5 mm vastag kellett volna.)

A nyakdrót átmérője 4.5 mm, hossza 60 centiméter. (A rácsvart csepűvel a műnyak 9 centiméter körméretű volt, közepén.) Ölyvekbe, (s más madárba is, melyek hasonló súlyúak, legfeljebb kis békászósasig) 3-3.5 mm vastag drót kell minden részébe. (Ha a két lábba egyforma vastagot teszünk.) A szárnyak ezen dróttal kitárva értetnek, csukott szárnyhoz elég a 2 mm vastagságú puha drót is.

Karvaly nagyságú madarak lábaiba 1.8-2 mm (nyakba is ilyen), kitárt szárnyaiba 1.5 mm, csukott szárnyaiba vékonyabb. Rigók lábaiba és nyakába 1-1.5 mm, ez jöhet a szárnyba is (kitárva), csukott szárnyba vékonyabb (ha egyáltalán teszünk). Veréb nagyságú és kisebb madaraknál olyan vastagságot alkalmazunk a lábba, amilyent a csüd széthasadása nélkül lehet (0.6-1 mm) (fejbe is).

S így a madár nagyságához aránylagosan válasszuk meg a drót vastagságot, a kezdő esetleg azon fog okulni, hogy vagy egy madara a talpra állítás után szépen »leborul«. Az ilyen madáron könnyen segíthetünk úgy, hogy a vékonynak bizonyult drótot kihúzzuk a lábból és a testből s megfelelően vastagabbat alkalmazunk. De igyekezzünk ezt eleve elkerülni azáltal, hogy kétes esetben mindig a vastagabb drót alkalmazása mellett döntsünk.

Hogy a drótokból az egyes testrészekhez milyen hosszú darab kell, arra mindenki önként és hamar rájön. Például a lábba alkalmazott drót hosszát úgy határozzuk meg, hogy a csüd és a

szárkapocs hosszának 2-3 szorosát vesszük, a szerint, hogy a talp, amelyben a csüdből kiálló drót megerősítve lesz továbbá a combcsont milyen vastag illetőleg hosszú.

A comb hosszán kívül fent még annyi drótot hagyunk, hogy a tőzeg vagy fagyapot testet nemcsak átérje, de, hogy kiálló végét abban szilárdul el is kampózhassuk.

A lábba való drótnak az egyik felét kihegyezzük. De csak úgy: „rövid úton”, hogy a drót csípővel jó ferdén vágjuk el, így elegendő hegye lesz ahhoz, hogy vele a madár talpát és a fagyapot testet átszúrjuk.

4-5 mm vastagságon túl azonban már nehéz így ferdén elmet-szeni a drótot, miért is azokat már reszelővel hegyezhetjük meg, esetleg tüzesítve való kalapálással.

A kihegyezett drótot – esetleg árral utat nyitva neki, beszúrjuk a madár talpába s a csont és a bőr között addig toljuk fel, míg a csüd felett annyira kijön, hogy fogóval kényelmesen tovább húzhatjuk. A vastag, nehezen hajlítható drótot ideiglenesen csak a szárkapocs tetejéig húzzuk ki, később kitűnik, hogy miért.

A lábdrótok elhelyezésénél ügyeljünk arra, hogy a hegyes drót a csüdben való feltolás után az ízületben átszúrva a bőrt, ki ne bújjon, hanem a lábszárcsonthoz simulva haladjon addig, míg csak – kifordítva a lábat – a drót hegye elé nem tűnik, ekkor lapos orrú fogóval megfogva, könnyen kihúzhatjuk a szükséges mértékig.

Ezen hibát (ti. ha a drót hegye a könyökön szabadra jutott) – úgy kerülhetjük el, hogy a kritikus pillanatban a lábszárcsontot úgy tartjuk a csüdhez, hogy a kettő ne alkosson szöget, hanem egy irányban álljon. E célból a bal kezünk hüvelyk és középső ujjával a csüdtöt fogjuk, a merevítést pedig apróbb madaraknál a mutatóujjunkkal, nagyobbaknál a lábszárcsontnak az asztalhoz való támasztásával érjük el.

Jobb kezünk pedig a drótot irányítja. A befordított lábszárcsont mentén tapogatással állapítjuk meg, hogy vajon a drót eljutott-e már addig, hogy kifordításkor eltűnik. Baglyoknál, sasoknál a drót elhelyezés sokkal egyszerűbb és biztosabb, kis gyakorlat mellett azonban kevésszer fogunk hibázni.

Mindkét esetben a drótot a szárkapocshoz elegendő mennyiségű csepűvel hozzácsavarjuk, oly módon, mint ahogy a hús ezen csontot borította, tehát a csüd felé mind kevesebbet csavarunk. Kis madaraknál a csepűt itt és a következő testrészeknél is a vatta, vagy a szálazbeszt pótolhatja. Utóbbi anyag azért is igen jó, mert a mérget nem szívja fel.

Úgy is megadhatjuk a láb és szárny iromozatának a mását, hogy azok helyeire megfelelő keménységű agyagot gyúrunk, illetőleg tapasztunk az elébb összefoglalt drót és csontra. Az agyag akkor felel meg rendeltetésének a legjobban, ha jól gyúrható, de a kézre nem tapad.

Ha így – a nyakon kívül – a végtagok izmait sárral pótoljuk, akkor a vele járó súly többletre való tekintettel erősebb drótokat is kell alkalmaznunk, mint máskülönben, ezt tehát nem kell figyelmen kívül hagynunk.

Ha a csúdról is letoltuk a bőrt, s a csontról az ott lévő húst leszedtük, akkor annak a helyébe sarat nyomkodunk, ez se túl híg, se túl száraz ne legyen.

Ezután a lábat - immár végleg - visszafordítjuk. A másik lábbal is így elbánva, a szárnyat látjuk el dróttal. Ez már több gyakorlottságot igényel. A drót fekvését a szárnyban a 7. ábra (IV. rész) mutatja.

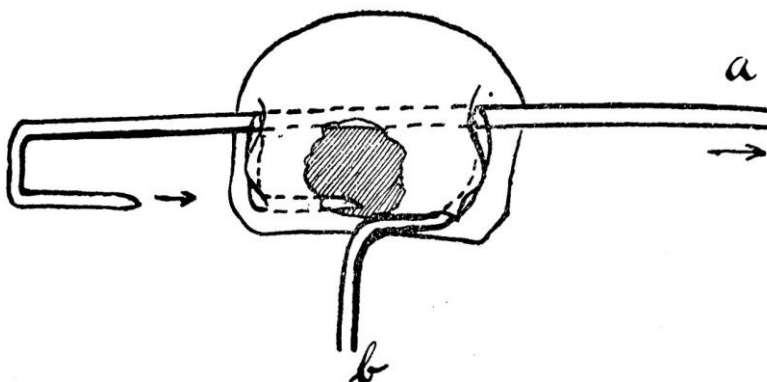
Elhelyezés módja még a következő is:

A kihegyezett drótot a felkarcsont alsó szélén feltoljuk az alkarcsont singcsontjának ugyancsak az alsó széléhez, ott ahol az a bőrrel és a tollak tövével érintkezik. Ezután a drótot a belsőkéz-középcsont alá dugjuk, úgy, hogy a hegye a két középcsont között jöjjön ki. E két csont találkozásánál a drót végét az új csontba vezetjük, míglen az az első, vagy második evező tövé-nél meg nem akad. Ezután visszafordítjuk a szárnyat s ha a drót vastagsága engedi, akkor azt a felkarcsont végére csavar-gatjuk, ellenkező esetben nedvezett spárgával azt szorosan hoz-zákötjük.

S a honnan izmot szedtünk le, oda megfelelő tömegű kóc jön, ezt is lekötjük. Az alsó kar izmait és a kézközépcsontok közül eltávolított izmokat sárral pótoljuk, azt benne a megfelelő alak-ra gyúrván.

Ezután a szárnyon lévő hasítást bevarrjuk, ami csukott szárny mellett elmaradhat. Hátra van még a nyakdrót elhelyezése. A kihegyezett drót a fül táján átszúrjuk a koponya mindkét olda-lán, a túlнан kijött drótot aztán a lapos fogóval kétszer derék-

szögbe hajlítjuk, s azután a kiálló hegyet behúzzuk a koponyába. (Lásd a 8. ábrát).

8. ábra. A drót elhelyezése a koponyában.

Ezalatt a nyakdrótot olyanképpen görbítjük meg, mint amilyen állásban a nyak szokott lenni, azaz enyhe S alakban. A nyakdrót, nem számítva a koponyában már elkampózott »holt« részt – oly hosszú, hogy a madár eredeti nyakát + a test hosszát megtetézze, hogy ebben elkampózható legyen. Utóbbiakat az 5. ábrán (IV. rész) láthatjuk.

A nyak eredeti vastagságát is kóccal adjuk meg. A hosszú szálas kócot begyűrjük a koponyaüregbe, s a kinn maradó részét elébb-elébb a drót körül csavargatjuk s madzaggal rögzítjük is.

Mint láttuk, néha a nyakat vesszük elébb munka alá, ez esetben a további drót elhelyezéseknél ügyeljünk arra, hogy a már kidolgozott fejen a tollak össze ne borzolódjának, meg ne törjenek.

Némelyik madár bizonyos alkalmakkor felfújja a nyakát, (pl. a tűzokkakas) azért ezt ha megfigyelő képességeinkkel odáig jutottunk, vegyük számításba. Hosszú nyakú madaraknál (gémek) a géget kötélszerű csepűgöngyöleg hozzáadásával

pótoljuk. A szemüreget sárral teletömjük s általában mindazon helyeket is, a honnan csak húst leszedtünk a koponyáról.

Inkább több sarat tegyünk, a fejbőr visszafordításakor a felesleges rész letolódik, ha nem, utólag nyomogatással azt a szükséghez képest alakíthatjuk. Nagy szemgolyójú madaraknál (baglyok) könnyítésül a sár alá fagyapotot teszünk.

A koponya felső részét - az esetlegesen hullámosan szikkadt szem feletti rész kiegyenlítése végett - szintén bekenjük hígabb agyaggal. E részen a tollak egyenletes fedését úgy biztosíthatjuk ezen kívül, hogy a bőrről az itt lévő makacs zsiradékot nagy gonddal, egyenletesen letakarítjuk. A zsiradékot szívós hártya fedi, amit néha csak bicskaheggyel távolíthatunk el s el is kell távolítanunk.

Ezután visszafordítjuk a nyakat s ha a tarkón metszést kellett tennünk, azt bevarrjuk, még pedig talu ellenében, azaz alulról varrunk felfelé, így a tollak tövét nem fogjuk levarni.

Sokan a hosszú nyakú madarak nyakát - ha átfordulna is - felhasítják, hogy levarráskor a nyak alakját lépésről-lépésre ellenőrizhessék. Ezt célszerű akkor is tenni, ha a cserzőtől megszűkült nyakon át a koponya nehezen akar átfordulni, különösen kezdőknek ajánlom ezt a figyelmébe nehogy egy megkopaszodott fejű madár láttára kedvüket veszítsék.

(A madártömészet kézikönyve, Vákár, Csíkszereda, 1913, p.22-41)